

Категорія справи № 204/2321/22: **Цивільні справи (з 01.01.2019); Справи окремого провадження; Справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення, з них:**

Надіслано судом: **не визначено**. Зареєстровано: **25.06.2022**. Оприлюднено: **27.06.2022**.

Дата набрання законної сили: **22.06.2022**

Номер судового провадження: **61-4845ск22**

Верховний
Суд

Ухвала

22 червня 2022 року

м. Київ

справа № 204/2321/22

провадження № 61-4845св22

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду: головуючого - Крата В. І. (суддя-доповідач),

суддів: Антоненко Н. О., Дундар І. О., Красношочкова Є. В., Русинчука М. М.,

учасники справи:

заявник - ОСОБА_2 ,

заінтересована особа - Печерський районний у місті Києві відділ державної реєстрації актів цивільного стану Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Київ),

розглянув у порядку письмового провадження без повідомлення учасників справи касаційну скаргу ОСОБА_2 , яка підписана представником ОСОБА_3 , на ухвалу Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 28 квітня 2022 року в складі судді: Книш А. В. та ухвалу Дніпровського апеляційного суду від 20 травня 2022 року в складі колегії суддів: Демченко Е. Л., Куценко Т. Р., Макарова М. О.,

ІСТОРІЯ СПРАВИ

Короткий зміст вимог заяви

У квітні 2022 року ОСОБА_2 (дошлюбне прізвище ОСОБА_2) звернулася з заявою про встановлення факту, що має юридичне значення.

ОСОБА_2 просила:

зобов'язати Печерський районний у місті Києві відділ державної реєстрації актів цивільного стану Головного територіального управління юстиції у місті Києві доповнити поновлений актовий запис про народження ОСОБА_2 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , інформацією про те, що батьками ОСОБА_2 є ОСОБА_5 та ОСОБА_6 .

Короткий зміст ухвали суду першої інстанції

Ухвалою Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 28 квітня 2022 року відмовлено у відкритті провадження за заявою ОСОБА_2 , заінтересована особа Печерський районний у місті Києві відділ державної реєстрації актів цивільного стану Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Київ) про встановлення факту, що має юридичне значення, та зобов'язання вчинити дії.

Короткий зміст ухвал суду апеляційної інстанції

Ухвалою Дніпровського апеляційного суду від 18 травня 2022 року апеляційну скаргу ОСОБА_2 на ухвалу Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 28 квітня 2022 року залишено без руху до надходження справи.

Ухвала апеляційного суду про залишення апеляційної скарги без руху мотивована тим, що до Дніпровського апеляційного суду надійшла апеляційна скарга ОСОБА_2 на ухвалу Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 28 квітня 2022 року. До дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи апеляційні та касаційні скарги подаються учасниками справи до або через відповідні суди, а матеріали справ витребовуються та надсилаються судами за правилами, що діяли до набрання чинності цією редакцією Кодексу. Тобто, апеляційні скарги до дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи подаються апеляційному суду через суд першої інстанції, який ухвалив оскаржуване судові рішення. Оскільки апеляційну скаргу подано без додержання вимог ЦПК України, суд прийшов до висновку про залишення апеляційної скарги без руху з повідомленням про це скаргника до витребування справи з суду першої інстанції.

Ухвалою Дніпровського апеляційного суду від 20 травня 2022 року апеляційну скаргу ОСОБА_2 на ухвалу Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 28 квітня 2022 року повернуто.

Ухвала апеляційного суду про повернення апеляційної скарги мотивована тим, що як вбачається з матеріалів справи апеляційна скарга не містить підпису особи, що її подала. Апеляційна скарга не приймається до розгляду і повертається судом апеляційної інстанції також, якщо апеляційна скарга подана особою, яка не має процесуальної дієздатності, не підписана, або підписана особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не зазначено. Тому колегія суддів вважала, що апеляційна скарга підлягає поверненню особі, яка її подала.

Аргументи учасників справи

У червні 2022 року ОСОБА_2 через систему «Електронний суд» подала касаційну скаргу, яка підписана представником ОСОБА_3, на ухвалу Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 28 квітня 2022 року та ухвалу Дніпровського апеляційного суду від 20 травня 2022 року, в якій просила: оскаржені ухвали скасувати; ухвалити постанову про направлення справи до суду першої інстанції для розгляду справи по суті.

Касаційна скарга мотивована тим, що суди зобов'язані перевіряти процесуальні документи, подані на електронну адресу суду з підписанням ЕЦП. Відповідна постанова Верховного Суду по справі № 205/5252/19 (провадження № 61-1125св22), прийнята 03 травня 2022 року. Якщо документи подаються учасниками справи в суд або направляються іншим учасникам справи в електронній формі, вони скріплюються (підписуються) електронним цифровим підписом (ЕЦП) учасника справи або його представником.

Зазначає, що до дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи, подача, реєстрація, направлення процесуальних та інших документів, доказів, формування, зберігання та направлення матеріалів справи здійснюється в паперовій формі. Альтернативне звернення учасників справи з позовними заявами, скаргами та іншими, визначеними законом процесуальними документами, оформленими в паперовій формі і підписані безпосередньо учасниками справи або їх представниками, є звернення з процесуальними документами в електронній формі з обов'язковим скріпленням (підписом) учасника справи або його представника та подання такого документа через електронний кабінет. Чинне процесуальне законодавство не забороняє учаснику справи звернутися з процесуальними документами в суд шляхом направлення їх на офіційну електронну адресу суду з обов'язковим скріпленням (підписанням) таких документів власним електронним підписом учасника справи. Суд апеляційної інстанції, помилково дійшов висновку, що апеляційна скарга не підписана заявником або його представником та проігнорував норми чинного законодавства.

Рух справи

Ухвалою Верховного Суду від 03 червня 2022 року відмовлено у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою ОСОБА_2, яка підписана представником ОСОБА_3, в частині оскарження ухвали Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 28 квітня 2022 року.

Ухвалою Верховного Суду від 03 червня 2022 року відкрито касаційне провадження у справі за касаційною скаргою ОСОБА_2, яка підписана представником ОСОБА_3, в частині оскарження ухвали Дніпровського апеляційного суду від 20 травня 2022 року.

Ухвалою Верховного Суду від 15 червня 2022 року справу призначено до судового розгляду.

Межі та підстави касаційного перегляду

Переглядаючи у касаційному порядку судові рішення, суд касаційної інстанції в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, перевіряє правильність застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими (частина перша статті 400 ЦПК України).

В ухвалі про відкриття касаційного провадження зазначаються підстава (підстави) відкриття касаційного провадження (частина восьма статті 394 ЦПК України).

В ухвалі Верховного Суду від 03 червня 2022 року вказано, що наведені у касаційній скарзі доводи містять підстави, передбачені частиною другою статті 389 ЦПК України для відкриття касаційного провадження: порушення норм процесуального права.

Позиція Верховного Суду

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду заслухав суддю-доповідача, перевірів наведені у касаційній скарзі доводи, за результатами чого робить висновок про наявність правових підстав для передачі справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду, з таких мотивів.

У справі, що переглядається:

ОСОБА_2 16 травня 2022 року засобами електронного зв'язку подала апеляційну скаргу, підписану представником ОСОБА_3 за допомогою кваліфікованого та удосконаленого цифрового підпису, до Дніпровського апеляційного суду, шляхом направлення апеляційної скарги на електронну пошту Дніпровського апеляційного суду inbox@dpa.court.gov.ua (а. с. 25-29, 42);

апеляційна скарга була отримана та зареєстрована Дніпровським апеляційним судом 17 травня 2022 року за вхідним № ЕП4968 з відміткою «ЕЦП перевірено» (а. с. 25);

при поверненні апеляційної скарги апеляційний суд зазначив, що апеляційна скарга не містить підпису особи, яка її подала;

в касаційній скарзі ОСОБА_2 зазначає, що апеляційна скарга була підписана відповідно до вимог Закону України «Про електронні довірчі послуги».

Європейський суд з прав людини зауважує, що національні суди мають вибирати способи такого тлумачення, які зазвичай можуть включати акти законодавства, відповідну практику, наукові дослідження тощо (*VOLOVIK v. UKRAINE*, № 15123/03, § 45, ЄСПЛ, 06 грудня 2007 року).

Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру (стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод).

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (частина перша статті 3 Конституції України).

Суд та учасники судового процесу зобов'язані керуватися завданням цивільного судочинства, яке превалює над будь-якими іншими міркуваннями в судовому процесі. (частина другої статті 2 ЦПК України).

Основними засадами (принципами) цивільного судочинства є, зокрема, б) пропорційність (пункт б частини третьої статті 2 ЦПК України).

Позовні та інші заяви, скарги та інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, в порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі в день надходження документів (частина друга статті 14 ЦПК України).

Особи, які зареєстрували офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі, можуть подати процесуальні, інші документи, вчинити інші процесуальні дії в електронній формі виключно за допомогою Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи з використанням власного електронного цифрового підпису, прирівняного до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги», якщо інше не передбачено цим Кодексом (абзац другий частини восьмої статті 14 ЦПК України).

Документи (в тому числі процесуальні документи, письмові та електронні докази тощо) можуть подаватися до суду, а процесуальні дії вчинятися учасниками справи в електронній формі з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, за винятком випадків, передбачених ЦПК України (частина п'ята статті 43 ЦПК України).

Процесуальні документи в електронній формі мають подаватися учасниками справи до суду з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи в порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів) (частина шоста статті 43 ЦПК України).

Якщо документи подаються учасниками справи до суду або надсилаються іншим учасникам справи в електронній формі, такі документи скріплюються електронним цифровим підписом учасника справи (його представника) (частина восьма статті 43 ЦПК України).

Електронний документ - документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Склад та порядок розміщення обов'язкових реквізитів електронних документів визначається законодавством. Електронний документ може бути створений, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму. Візуальною формою подання електронного документа є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для приймання його змісту людиною (стаття 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг»).

Юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму (частина перша статті 8 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг»).

Апеляційна скарга подається безпосередньо до суду апеляційної інстанції (стаття 355 ЦПК України).

Апеляційна скарга подається у письмовій формі (частина перша статті 356 ЦПК України).

До дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи апеляційні та касаційні скарги подаються учасниками справи до або через відповідні суди, а матеріали справ витребовуються та надсилаються судами за правилами, що діяли до набрання чинності цією редакцією Кодексу. У разі порушення порядку подання апеляційної чи касаційної скарги відповідний суд повертає таку скаргу без розгляду (підпункт 15.5 пункту 1 розділу XIII Перехідні положення ЦПК України).

Рішенням Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 року N 1845/0/15-21 затверджено Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі - Положення про ЄСІТС).

У газеті «Голос України» від 04 вересня 2021 року N 168 (7668) Вищою радою правосуддя опубліковано оголошення про початок функціонування трьох таких підсистем (модулів) ЄСІТС: «Електронний кабінет»; «Електронний суд»; підсистема відеоконференцзв'язку.

Ніхто не може бути обмежений у праві на доступ до правосуддя, яке охоплює можливість особи ініціювати судовий розгляд та брати безпосередню участь у судовому процесі, або позбавлений такого права. Відмова суду в прийнятті позовних заяв, скарг, оформлених відповідно до процесуального закону, є порушенням права на судовий захист, яке згідно статті 64 Конституції України не може бути обмежене, навіть в умовах воєнного стану.

Гарантування кожного права на судовий захист та заборона обмеження в такому праві, в тому числі в умовах інтенсивної діджиталізації суспільства, пандемії коронавірусу COVID-19, повномасштабної збройної агресії проти України російської федерації та введення воєнного стану на всій території України, хоча б з точки зору найвищої соціальної цінності життя та здоров'я людини, спонукають до сприяння в забезпеченні плюралізму способів звернення до суду, а не їх обмеження судами.

Слід розмежовувати спосіб звернення до суду із вимогами до оформлення процесуального документа. Якщо електронний документ підписаний накладенням електронного підпису, який забезпечує ідентифікацію особи, втім електронний підпис накладений без використання підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, а процесуальний документ направлений на офіційну електронну адресу суду, то відсутні правові підстави стверджувати, що такий електронний документ не підписаний. Протилежний підхід нівелює приписи про юридичну силу електронного документа та суперечить частині першій статті 8 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг».

Вимога про звернення до суду через підсистему Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи не є вимогою належного оформлення апеляційної скарги чи будь-якого іншого процесуального документа. По своїй суті це лише один із способів звернення до суду, який з урахуванням системного тлумачення абзацу 2 частини восьмої статті 14 ЦПК України, частин п'ятої та шостої статті 43 ЦПК України є обов'язковим виключно для осіб, які зареєстрували офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі.

Тлумачення частини другої статті 14 ЦПК України свідчить, що звернення особи до суду в інший спосіб без використання підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи є підставою для обов'язкової реєстрації відповідного процесуального документа в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі в день його надходження та не є підставою для повернення такого документа.

Звернення особи до суду через офіційну електронну адресу суду з процесуальним електронним документом, який підписаний електронним цифровим підписом є належним та правомірним способом безпосереднього звернення до суду, який нічим не відрізняється

від безпосереднього звернення до суду через канцелярію або традиційними засобами поштового зв'язку і має кваліфікуватися саме як безпосереднє звернення до суду.

Наявність в судів офіційних електронних адрес, з урахуванням принципу пропорційності, свідчить, що направлення підписаного електронного процесуального документа на офіційну, загальновідому, електронну адресу суду є безпосереднім зверненням до суду з письмовим документом та зумовлює обов'язкове прийняття судами електронних процесуальних документів, які направлені на офіційну електронну адресу суду та відповідають вимогам частини восьмої статті 43 ЦПК України, оскільки держава не вправі обмежувати права особи без певної мети для захисту якогось суспільного інтересу.

Слід зауважити, що в практиці Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду та Великої Палати Верховного Суду вже поставало питання про тлумачення підпункту 15.5 пункту 1 розділу XIII Перехідні положення ЦПК України (див: постанову Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 20 червня 2018 року в справі № 514/134/17 (провадження № 61-12112сво18), постанову Великої Палати Верховного Суду від 15 січня 2020 року по справі № 145/1330/17 (провадження № 14-549цс19), та зроблено висновок, що «застосування принципу пропорційності при здійсненні судочинства вимагає такого тлумачення підпункту 15.5 пункту 1 розділу XIII «Перехідні положення» ЦПК України, яке б гарантувало особі право на безпосереднє звернення з апеляційною скаргою до апеляційного суду, як визначено у статті 355 ЦПК України, оскільки держава не вправі обмежувати права особи без певної мети для захисту якогось суспільного інтересу».

Аналіз Єдиного державного реєстру судових рішень свідчить, що в практиці Верховного Суду сформувалося два підходи щодо допустимості/ недопустимості звернення до суду з електронним процесуальним документом, який підписаний електронним підписом, шляхом направлення його на офіційну електронну адресу суду.

По-перше, звернення до суду з електронним процесуальним документом шляхом направлення його на офіційну електронну адресу суду є належним та допускається. Наприклад:

(1) в ухвалі Великої Палати Верховного Суду від 28 лютого 2019 року в справі № 200/12772/18 (провадження № 14-99 зс 19) вказано, що

«22 лютого 2019 року **електронною поштою** до Великої Палати Верховного Суду надійшла касаційна скарга, подана від імені позивачів зі сканованими підписами

Відповідно до частини восьмої статті 43 ЦПК України, якщо документи подаються учасниками справи до суду або надсилаються іншим учасникам справи в електронній формі, такі документи **скріплюються електронним цифровим підписом учасника справи**.

Відділ опрацювання документів управління забезпечення автоматизованого документообігу Великої Палати Верховного Суду склав довідку про те, що надіслана 22 лютого 2019 року на електронну пошту Великої Палати Верховного Суду касаційна скарга **не скріплена електронним цифровим підписом**.

Касаційна скарга не приймається до розгляду та повертається судом, зокрема, якщо касаційна скарга не підписана (пункт 1 частини четвертої статті 393 ЦПК України)».

(2) в постанові Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 05 вересня 2019 року в справі № 530/1727/16-ц (провадження № 61-47059сво18) зазначено, що

«в справі, яка переглядається, ПП «Агроєкологія» оскаржує ухвалу апеляційного суду про повернення апеляційної скарги у зв'язку з неналежним її оформленням, а саме, апеляційна скарга, яка подана в електронній формі, не містить оригінал підпису особи, яка її подала.

Вимоги до форми і змісту апеляційної скарги визначені у статті 356 ЦПК України. Згідно з частинами першою та третьою статті 356 ЦПК України касаційна скарга подається у письмовій формі та підписується особою, яка її подає, або представником такої особи.

Відповідно до частини восьмої статті 43 ЦПК України, якщо документи подаються учасниками справи до суду або надсилаються іншим учасникам справи в електронній формі, такі документи скріплюються електронним цифровим підписом учасника справи.

Електронний цифровий підпис - вид електронного підпису, отриманого за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, який додається до цього набору або логічно з ним поєднується і дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача. Електронний цифровий підпис накладається за допомогою особистого ключа та перевіряється за допомогою відкритого ключа (стаття 1 Закону України «Про електронний цифровий підпис», який діяв на момент вчинення процесуальної дії).

Відповідно до статті 3 Закону України «Про електронний цифровий підпис», який діяв на момент вчинення процесуальної дії, електронний цифровий підпис за правовим статусом прирівнюється до власноручного підпису (печатки) у разі, якщо: електронний цифровий підпис підтверджено з використанням посиленого сертифіката ключа за допомогою надійних засобів цифрового підпису; під час перевірки використовувався посилений сертифікат ключа, чинний на момент накладення електронного цифрового підпису; особистий ключ підписувача відповідає відкритому ключу, зазначеному у сертифікаті.

Зокрема, пунктом 1 частини п'ятої статті 357 ЦПК України встановлено, що апеляційна скарга не приймається до розгляду і повертається судом апеляційної інстанції, якщо апеляційна скарга подана особою, яка не має процесуальної дієздатності, не підписана, або підписана особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не зазначено.

Тобто, процесуальний закон визначив, що відсутність підпису на апеляційній скарзі є підставою для повернення такої апеляційної скарги.

Велика Палата Верховного Суду в ухвалі від 28 лютого 2019 року у справі № 200/12772/18 (провадження № 14-99 зс 19), повертаючи касаційну скаргу з підстави її невідповідності, вказала, у якому випадку подана в електронній формі скарга вважається належним чином підписана, а саме, з обов'язковим скріпленням електронним цифровим підписом.

Доводи касаційної скарги ПП «Агроєкологія» про те, що на виконання приписів процесуального закону апеляційна скарга ПП «Агроєкологія» була підписана генеральним директором Лук'яненко Г. В., повноваження якого на підписання скарги підтверджуються витягом з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, що міститься в матеріалах справи є безпідставними, оскільки апеляційна скарга підприємства подана в електронній формі та без накладення електронного цифрового підпису. Матеріали справи не містять жодних доказів на підтвердження того, що подана ПП «Агроєкологія» в електронній

формі підписана відповідно до вимог Закону України «Про електронний цифровий підпис», який діяв на момент вчинення процесуальної дії».

(3) у пунктах 48-49 Великої Палати Верховного Суду постанови від 26 лютого 2020 року у справі № 522/3777/17 (провадження № 14-651цс19) вказано, що:

«письмові заява, клопотання чи заперечення підписуються заявником чи його представником (частина друга статті 183 ЦПК України). **Якщо документи подаються учасниками справи до суду або надсилаються іншим учасникам справи в електронній формі, такі документи скріплюються електронним цифровим підписом учасника справи (його представника) (абзац перший частини восьмої статті 43 ЦПК України).** Суд, встановивши, що письмову заяву (клопотання, заперечення) подано без додержання вимог, зокрема, частини другої статті 183 ЦПК України, повертає її заявнику без розгляду (частина четверта вказаної статті).

Згідно з довідкою відділу опрацювання документів управління забезпечення автоматизованого документообігу Великої Палати Верховного Суду клопотання «про залучення загальновідомого доказу до матеріалів справи», надіслане 26 лютого 2020 року на електронну пошту Верховного Суду від імені представника ОСОБА_2, не було скріплене електронним цифровим підписом. Тому Велика Палата Верховного Суду повертає це клопотання заявникові без розгляду»;

(4) у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 10 червня 2020 року по справі № 226/1863/2018 (провадження № 61-45602св18) зазначено, що:

«апеляційна скарга подається у письмовій формі, підписується особою, яка її подає, або представником такої особи. Відповідно до пункту 1 частини п'ятої статті 357 ЦПК України апеляційна скарга не приймається до розгляду і повертається судом апеляційної інстанції, якщо апеляційна скарга подана особою, яка не має процесуальної дієздатності, не підписана, або підписана особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якою не зазначено. **Повертаючи апеляційну скаргу ОСОБА_1, від імені якого діє адвокат Малтиз А. В., апеляційний суд виходив із того, що апеляційна скарга не була сформована в системі «Електронний суд», а надійшла до суду апеляційної інстанції електронною поштою, підписана електронним цифровим підписом Малтиз А. В.**

Відповідно до абзацу другого частини восьмої статті 14 ЦПК України особи, які зареєстрували офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, можуть подати процесуальні, інші документи, вчинити інші процесуальні дії в електронній формі виключно за допомогою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи з використанням власного електронного цифрового підпису, прирівняного до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис», якщо інше не передбачено цим Кодексом. Згідно з частинами п'ятою, шостою та восьмою статті 43 ЦПК України, якщо документи подаються учасниками справи до суду або надсилаються іншим учасникам справи в електронній формі, такі документи скріплюються електронним цифровим підписом учасника справи (його представника). Якщо документи подаються учасниками справи до суду або надсилаються іншим учасникам справи в паперовій формі, такі документи скріплюються власноручним підписом учасника справи (його представника). Використання електронного цифрового підпису врегульовано Законом України «Про електронні довірчі послуги», який набрав чинності 07 листопада 2018 року.

Згідно із частиною другою статті 17 Закону України «Про електронні довірчі послуги» електронна взаємодія фізичних та юридичних осіб, яка потребує відправлення, отримання, використання та постійного зберігання за участю третіх осіб електронних даних, аналогі яких на паперових носіях повинні містити власноручний підпис відповідно до законодавства, а також автентифікація в складових частинах інформаційних систем, в яких здійснюється обробка таких електронних даних та володільцями інформації в яких є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації державної форми власності, повинні здійснюватися з використанням кваліфікованих електронних довірчих послуг. Відповідно до статті 18 Закону України «Про електронні довірчі послуги» кваліфікована електронна довірча послуга створення, перевірки та підтвердження кваліфікованого електронного підпису чи печатки надається кваліфікованим постачальником електронних довірчих послуг та включає, зокрема, надання користувачам електронних довірчих послуг засобів кваліфікованого електронного підпису чи печатки для генерації пар ключів та/або створення кваліфікованих електронних підписів чи печаток, та/або перевірки кваліфікованих електронних підписів чи печаток, та/або зберігання особистого ключа кваліфікованого електронного підпису чи печатки.

Із матеріалів справи вбачається, що апеляційна скарга ОСОБА_1, подана його адвокатом Малтизом А. В., підписана електронним цифровим підписом адвоката Малтиза А. В., отримана електронною поштою Апеляційного суду Донецької області, що підтверджується довідкою Апеляційного суду Донецької області від 30 серпня 2018 року, вх. № Е-1300/18 (а. с. 16). В ухвалі Великої Палати Верховного Суду від 04 лютого 2020 року у справі № 711/6290/19 (провадження № 14-19цс20) зроблено правовий висновок про те, що якщо апеляційна скарга надійшла на офіційну електронну поштову скриньку суду, підписана кваліфікованим електронним підписом, про що в матеріалах справи міститься довідка суду, то вона вважається підписаною відповідно до вимог статті 43 ЦПК України. Враховуючи викладене, колегія суддів вважає, що апеляційний суд, повертаючи апеляційну скаргу ОСОБА_1, подану його адвокатом Малтизом А. В., неправильно застосував положення статті 356 ЦПК України»;

(5) в постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 30 березня 2021 року в справі № 530/544/16-ц (провадження № 61-17630св20) вказано, що:

«відповідно до частин першої, четвертої та восьмої статті 14 ЦПК України у судах функціонує Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (далі - ЄСІТС). ЄСІТС відповідно до закону забезпечує обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Особи, які зареєстрували офіційні електронні адреси в ЄСІТС, можуть подати процесуальні, інші документи, вчинити інші процесуальні дії в електронній формі виключно за допомогою ЄСІТС з використанням власного електронного цифрового підпису, прирівняного до власноручного підпису, якщо інше не передбачено ЦПК України.

Згідно з підпунктом 15.1 пункту 1 розділу XIII «Перехідні положення» ЦПК України до дня початку функціонування ЄСІТС подання, реєстрація, надсилання процесуальних та інших документів, доказів, формування, зберігання та надсилання матеріалів справи здійснюються в паперовій формі.

Водночас, частиною восьмою статті 43 ЦПК України передбачено, якщо документи подаються учасниками справи до суду або надсилаються іншим учасникам справи в електронній формі, такі документи скріплюються електронним цифровим підписом учасника

справи (його представника).

Отже, учасники процесу мають можливість обрати зручний для себе спосіб комунікації із судом, в тому числі і для подання процесуальних звернень, а саме: подавати у суди, де працює ЄСІТС, процесуальні та інші документи в електронній формі за допомогою ЄСІТС з використанням власного електронного цифрового підпису, або засобами поштового зв'язку у паперовій формі,

Пунктами 12, 32 частини першої статті 1 Закону України «Про електронні довірчі послуги» передбачено, що електронний підпис - це електронні дані, які додаються підписувачем до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються ним як підпис; підписувачем є фізична особа, яка створює електронний підпис.

Частиною першою, другою статті 6, частиною першою статті 7 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» передбачено, що для ідентифікації автора електронного документа може використовуватися електронний підпис.

Електронний підпис використовується фізичними та юридичними особами - суб'єктами електронного документообігу для ідентифікації підписувача та підтвердження цілісності даних в електронній формі.

Частина четверта статті 212 ЦПК України у редакції Закону № 540-ІХ від 30 березня 2020 року допускає підтвердження особи учасника справи із застосуванням електронного цифрового підпису.

Процесуальний закон не містить заборони на звернення до суду шляхом подання документів на електронну пошту суду, із підтвердженням особи, яка направляє таке звернення, за допомогою електронного цифрового підпису, а не тільки через ЄСІТС.

З урахуванням наведеного, можна дійти висновку, що альтернативою звернення учасників справи до суду із скаргами та іншими визначеними законом процесуальними документами, оформленими в паперовій формі та підписаними безпосередньо учасником справи або його представником, є звернення з процесуальними документами в електронній формі з обов'язковим їх скріпленням власним електронним підписом учасника справи та подання такого документу шляхом направлення на офіційну електронну адресу відповідного суду»

(6) у постанові Верховного Суду в складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 03 травня 2022 року в справі № 205/5252/19 (провадження № 61-1125св22) зазначено, що:

«згідно з підпунктом 15.1 пункту 1 розділу XIII «Перехідні положення» ЦПК України до дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи подання, реєстрація, надсилання процесуальних та інших документів, доказів, формування, зберігання та надсилання матеріалів справи здійснюються в паперовій формі.

Подані в електронній формі процесуальні заяви вважаються належним чином підписані, у разі їх скріплення електронним цифровим підписом.

У постанові Верховного Суду від 10 червня 2020 року у справі № 226/1863/18 зроблено правовий висновок про те, що якщо апеляційна скарга надійшла на офіційну електронну поштову скриньку суду, підписана кваліфікованим електронним підписом, про що у матеріалах справи міститься довідка суду, то вона вважається підписаною відповідно до вимог статті 43 ЦПК України.

Чинне процесуальне законодавство не забороняє учаснику справи звернутися з процесуальними документами до суду шляхом направлення їх на офіційну електронну адресу суду з обов'язковим скріпленням їх власним електронним цифровим підписом учасника справи (постанова Верховного Суду від 30 березня 2021 року у справі № 530/544/16).

Із матеріалів справи вбачається, що заява АТ КБ «ПриватБанк» про ухвалення додаткового рішення подана до Ленінського районного суду м. Дніпропетровська 03 червня 2021 року в електронній формі та підписана представником Крапівцевою О. О. кваліфікованим електронним підписом (а. с. 225-237, т. 1). Суди попередніх інстанцій, вважаючи, що вказана заява не підписана заявником чи його представником, на вказані вище норми чинного законодавства та подані АТ КБ «ПриватБанк» документи на підтвердження наявності електронного підпису на заяві уваги не звернули, не обґрунтували свої висновки з посиланням на відповідні докази, зокрема протокол створення та перевірки кваліфікованого електронного підпису, відповідно до якого суд може дійти висновку щодо відсутності електронного підпису на документі, отже дійшли помилкового висновку про повернення заяви без розгляду на підставі частини четвертої статті 183 ЦПК України».

По-друге, звернення до суду з електронним процесуальним документом шляхом направлення його на офіційну електронну адресу суду є неналежним та не допускається. Звернення з процесуальними документами в електронній формі з обов'язковим їх скріпленням власним електронним підписом учасника справи через підсистему «Електронний кабінет», а спосіб звернення осіб, які беруть участь у справі шляхом направлення підписаних електронних документів на офіційну електронну пошту судів не передбачений чинним процесуальним законодавством. Наприклад:

(1) у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 21 грудня 2019 року по справі № 910/12245/19 зазначено, що:

«відповідно до пункту 17.1 розділу XI "Перехідні положення" ГПК України до початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи подання, реєстрація, надсилання процесуальних та інших документів, доказів, формування, зберігання та надсилання матеріалів справи здійснюються в паперовій формі. Разом з цим, абзацом другим пункту 17.15 розділу XI "Перехідні положення" ГПК України передбачено, що Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система починає функціонувати через 90 днів з дня опублікування Державною судовою адміністрацією України у газеті "Голос України" та на веб-порталі судової влади оголошення про створення та забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі - ЄСІТС). Оголошення про створення та забезпечення функціонування ЄСІТС було опубліковано Державною судовою адміністрацією України у газеті "Голос України" № 229 (6984) 01.12.2018. У подальшому, у газеті "Голос України" (№ 42 (7048) від 01.03.2019) опубліковано повідомлення Державної судової адміністрації України, згідно з яким (відповідно до рішення Вищої ради правосуддя від 28.02.2019 № 624/0/15-19 та враховуючи результати обговорення з судами, іншими органами та установами системи правосуддя питання необхідності відтермінування початку функціонування ЄСІТС), повідомлено про відкликання оголошення, опублікованого в газеті "Голос України" (№ 229 (6984) від 01.12.2018). Разом з тим, наказом Державної судової адміністрації України № 628 від 22.12.2018 "Про проведення тестування підсистеми "Електронний суд" у місцевих та апеляційних судах" вирішено запровадити тестовий режим експлуатації підсистеми "Електронний суд" у всіх місцевих та апеляційних судах України, Касаційному адміністративному суді (пілотних судах). Пунктом 2 цього наказу передбачено,

що місцевим та апеляційним судам, Касаційному адміністративному суді у ході тестового режиму експлуатації підсистеми "Електронний суд" слід керуватися вимогами Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затвердженого рішенням Ради суддів України від 26.11.2010 № 30 (із змінами і доповненнями), у частині функціонування підсистеми "Електронний суд" (далі - Положення). Згідно з пунктом 2.3 рішення Ради суддів України від 12.04.2018 № 16 ряд норм Положення, в тому числі і розділ XI (Підсистема "Електронний суд"), набирають чинності та можуть використовуватись у тестовому режимі виключно для судів, визначених пілотними згідно з відповідним наказом Державної судової адміністрації України. Частинами п'ятою, шостою статті 42 ГПК України передбачено, що документи (в тому числі процесуальні документи, письмові та електронні докази тощо) можуть подаватися до суду, а процесуальні дії вчиняються учасниками справи в електронній формі з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом. Процесуальні документи в електронній формі мають подаватися учасниками справи до суду з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи шляхом заповнення форми процесуальних документів відповідно до Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему. Частиною восьмою зазначеної статті передбачено, що якщо документи подаються учасниками справи до суду або надсилаються іншим учасникам судової справи, крім випадків, коли інший учасник не має зареєстрованого електронного кабінету, подавати позовні заяви та інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, а також отримувати судові рішення та інші електронні документи. **Таким чином, надсилання у встановленому порядку процесуальних документів в електронному вигляді передбачає використання сервісу "Електронний суд" за умови попередньої реєстрації офіційної електронної адреси (Електронного кабінету) та з обов'язковим використанням такою особою власного електронного цифрового підпису.** Таким чином, альтернативою звернення учасників справи до суду із позовними заявами, скаргами та іншими визначеними законом процесуальними документами, оформленими в паперовій формі та підписаними безпосередньо учасником справи або його представником, є звернення з процесуальними документами в електронній формі з обов'язковим їх скріпленням власним електронним цифровим підписом учасника та подання такого документу через Електронний кабінет.

Подібна правова позиція міститься у постановках Верховного Суду від 06.08.2019 у справі № 2340/4648/18, від 22.08.2019 у справі № 520/20958/18, від 10.09.2019 у справі № 640/1374/19. Також Суд звертається до практики Європейського суду з прав людини, яка, згідно зі статтею 17 Закону України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини", застосовується українськими судами як джерело права. Так, у пункті 36 рішення "Беллет проти Франції" (Bellet v. France, заява № 23805/94) Європейський суд з прав людини зазначив, що стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, містить гарантії справедливого судочинства, одним з аспектів яких є доступ до суду. Рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення права особи на суд з огляду на принцип верховенства права в демократичному суспільстві. Для того, щоб доступ був ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити дії, які становлять втручання у її права;

(2) у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 17 червня 2020 року по справі № 910/8423/19 зазначено, що:

«альтернативою звернення учасників справи до суду із позовними заявами, скаргами та іншими визначеними законом процесуальними документами, оформленими в паперовій формі та підписаними безпосередньо учасником справи або його представником, є звернення з процесуальними документами в електронній формі з обов'язковим їх скріпленням власним електронним цифровим підписом учасника справи та подання такого документу через Електронний кабінет. Суд звертається до правової позиції Верховного Суду в постанові від 21.12.2019 у справі № 910/12245/19. Подібна правова позиція міститься також у постановках Верховного Суду від 06.08.2019 у справі № 2340/4648/18, від 22.08.2019 у справі № 520/20958/18, від 10.09.2019 у справі № 640/1374/19».

(3) у постанові Великої Палати Верховного Суду від 10 лютого 2021 року по справі № 9901/335/20 (провадження № 11-361зai20) вказано, що

«суд першої інстанції, вирішуючи питання про відкриття провадження у цій справі, встановив, що матеріали поданої позовної заяви та заяви про забезпечення позову не містять відомостей про підписання документа електронним цифровим підписом із застосування посиленого сертифіката відкритого ключа та перевірки електронного цифрового підпису, накладеного на позовну заяву та заяву про забезпечення позову із використанням підсистеми «Електронний суд». За викладених обставин не заслуговують на увагу доводи ОСОБА_1 і щодо його звернення з позовами до судів та у цій справі - до Великої Палати Верховного Суду з апеляційною скаргою з використанням електронного підпису, адже у Великої Палати Верховного Суду не запроваджено функціонування та експлуатацію системи «Електронний суд» та «Електронний кабінет».

Саме у Касаційному адміністративному суді у складі Верховного Суду як пілотному суді учасникам процесу слід дотримуватися вимог запровадженої дослідної експлуатаційної системи «Електронний суд». ОСОБА_1, звертаючись до суду першої інстанції, яким, за його позовом, є Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду, зазначених вимог не дотримався. Велика Палата Верховного Суду вважає обґрунтованими висновок Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду щодо відсутності порушення права на доступ до суду (гарантованого частиною другою статті 129 Конституції України), оскільки позивач ОСОБА_1 не був позбавлений можливості звернутися повторно до суду з відповідними вимогами у передбачений КАС спосіб звернення.

Відповідно до пункту 3 частини четвертої статті 169 КАС позовна заява повертається позивачеві, якщо позов подано особою, яка не має адміністративної процесуальної дієздатності, не підписано або підписано особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не вказано. Згідно з положенням частини сьомої статті 154 КАС суд, встановивши, що заяву про забезпечення позову подано без додержання вимог статті 152 цього Кодексу, повертає її заявнику без розгляду, про що постановляє ухвалу. З огляду на викладене Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду дійшов правильного висновку, що позовна заява ОСОБА_1 та заява про забезпечення позову не можуть бути прийняті до розгляду судом і підлягають поверненню особі, яка їх подала;

(4) у постанові Великої Палати Верховного Суду від 01 липня 2021 року по справі № 9901/76/21 (провадження № 11-137зai21) зазначено, що:

«наказом Державної судової адміністрації України від 1 червня 2020 року № 247 «Про запровадження в дослідну експлуатацію підсистем «Електронний суд» та «Електронний кабінет» з 1 червня 2020 року у Касаційному адміністративному суді у складі Верховного Суду (як пілотному суді) запроваджено дослідну експлуатацію підсистеми «Електронний суд», під час якої Касаційному адміністративному суду у складі Верховного Суду та учасникам процесу слід дотримуватись вимог Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затвердженого рішенням Ради суддів України від 26 листопада 2010 року № 30 у відповідній редакції, у частині функціонування даних підсистем. З дня видання цього наказу визнано таким, що втратив чинність, зокрема, наказ Державної судової адміністрації України від 26 квітня 2019 року № 429 «Про внесення змін до наказу ДСА України від 22 грудня 2018 року № 628».

Отже, надсилання процесуальних документів до Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду в електронному вигляді передбачає використання сервісу «Електронний суд», розміщеного за посиланням: <https://cabinet.court.gov.ua/login>, з попередньою реєстрацією офіційної електронної адреси (електронного кабінету) та з обов'язковим використанням власного електронного підпису. Таким чином, альтернативою звернення учасників справи до названого суду з позовними заявами, скаргами та іншими визначеними законом процесуальними документами, оформленими в паперовій формі та підписаними безпосередньо учасником справи або його представником, є звернення з процесуальними документами в електронній формі з обов'язковим їх скріпленням власним електронним підписом учасника справи через підсистему «Електронний кабінет».

Аналогічний висновок викладений у постанові Великої Палати Верховного Суду від 10 лютого 2021 року в справі № 9901/335/20 (провадження № 11-361зай20). Як встановлено судом та вбачається з матеріалів справи, ОСОБА_1 позовну заяву до Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду надіслав не за допомогою підсистеми «Електронний суд», а електронною поштою з використанням електронного цифрового підпису скаржника. Таким чином матеріали поданої ОСОБА_1 позовної заяви не містять відомостей про підписання документа електронним цифровим підписом із застосування посиленого сертифіката відкритого ключа та перевірки електронного цифрового підпису, накладеного на позовну заяву з використанням підсистеми «Електронний суд». Отже, суд першої інстанції, вирішуючи питання про відкриття провадження в цій справі, обгрунтовано дійшов висновку про те, що ОСОБА_1 використав спосіб звернення до Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду з позовною заявою, який не передбачений чинним процесуальним законодавством, та про наявність підстав для повернення позовної заяви відповідно до пункту 3 частини четвертої статті 169 КАС. Велика Палата Верховного Суду відхилив доводи ОСОБА_1 щодо помилковості такого висновку з огляду на неодноразове подання ним документів, зокрема, на електронну адресу Великої Палати Верховного Суду у такий же спосіб, як і до суду першої інстанції в цій справі, адже у Великій Палаті Верховного Суду не запроваджено функціонування та експлуатації підсистем «Електронний суд» та «Електронний кабінет». Саме в Касаційному адміністративному суді у складі Верховного Суду учасником процесу слід дотримуватись вимог запровадженої пілотної дослідної експлуатаційної системи «Електронний суд». ОСОБА_1, звертаючись до суду першої інстанції, яким, за його позовом, є Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду, зазначених вимог не дотримався»;

(5) у пунктах 17-35 постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 12 серпня 2021 року по справі № 200/6370/20-а (адміністративне провадження № К/9901/33163/20) вказано, що:

«за нормами частин сьомої, восьмої статті 44 КАС України документи (у тому числі процесуальні документи, письмові та електронні докази тощо) можуть подаватися до суду, а процесуальні дії вчиняються учасниками справи в електронній формі з використанням ЄСІТС, за винятком випадків, визначених цим Кодексом.

Процесуальні документи в електронній формі мають подаватися учасниками справи до суду з використанням ЄСІТС шляхом заповнення форм процесуальних документів відповідно до Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему. **За правилами абзацу другого частини восьмої статті 18 КАС України особи, які зареєстрували офіційні електронні адреси в ЄСІТС, подають процесуальні та інші документи, письмові та електронні докази, вчиняють інші процесуальні дії в електронній формі виключно за допомогою ЄСІТС, з використанням власного електронного цифрового підпису, прирівняного до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис», якщо інше не визначено цим Кодексом.**

Водночас відповідно до абзацу другого підпункту 15.16 пункту 15 розділу VII «Перехідні положення» КАС України ЄСІТС починає функціонувати через 90 днів з дня опублікування Державною судовою адміністрацією України у газеті «Голос України» та на вебпорталі судової влади України оголошення про створення та забезпечення функціонування ЄСІТС. У газеті «Голос України» (№ 42 (7048) від 01 березня 2019 року) опубліковано повідомлення Державної судової адміністрації України, у якому відповідно до рішення ВРП від 28 лютого 2019 року № 624/0/15-19 та враховуючи результати обговорення із судами, іншими органами та установами системи правосуддя питання необхідності відтермінування початку функціонування ЄСІТС Державна судова адміністрація України повідомила про відкликання оголошення, опублікованого в газеті «Голос України» (№ 229 (6984) від 01 грудня 2018 року).

При цьому відповідно до підпункту 15.1 пункту 15 абзацу першого розділу VII «Перехідні положення» КАС України до дня початку функціонування ЄСІТС подання, реєстрація, надсилання процесуальних та інших документів, доказів, формування, зберігання та надсилання матеріалів справи здійснюються в паперовій формі. Закон України від 22 травня 2003 року № 852-IV «Про електронний цифровий підпис», який визначав статус електронного цифрового підпису, втратив чинність 07 листопада 2018 року на підставі Закону № 2155-VIII. Таким чином, на сьогодні порядок використання електронного цифрового підпису врегульований Законом № 2155-VIII. Як передбачено в частині другій статті 17 цього Закону, електронна взаємодія фізичних та юридичних осіб, яка потребує відправлення, отримання, використання та постійного зберігання за участю третіх осіб електронних даних, аналогі яких на паперових носіях повинні містити власноручний підпис відповідно до законодавства, а також автентифікація в складових частинах інформаційних систем, у яких здійснюється обробка таких електронних даних та володільцями інформації в яких є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації державної форми власності, повинні здійснюватися з використанням кваліфікованих електронних довірчих послуг.

Згідно з абзацом першим частини першої статті 18 Закону № 2155-VIII кваліфікована електронна довірча послуга створення, перевірки та підтвердження кваліфікованого електронного підпису чи печатки надається кваліфікованим постачальником електронних довірчих послуг та включає надання користувачам електронних довірчих послуг засобів кваліфікованого електронного підпису чи печатки для генерації пар ключів та/або створення кваліфікованих електронних підписів чи печаток, та/або перевірки кваліфікованих електронних підписів чи печаток, та/або зберігання особистого ключа кваліфікованого електронного підпису чи печатки. На підставі наказу Державної судової адміністрації України від 26 квітня 2019 року № 429 «Про внесення змін до наказу ДСА України від 22 грудня 2018 року № 628» з 02 травня 2019 року у Касаційному адміністративному суді у складі Верховного Суду запроваджено тестову експлуатацію підсистеми «Електронний суд», під час якої Касаційному адміністративному суду у складі Верховного Суду та учасникам процесу слід дотримуватись вимог Положення у відповідній редакції. Наказом Державної судової адміністрації України від 01 червня 2020 року № 247 «Про запровадження в дослідну експлуатацію підсистем «Електронний суд» та «Електронний кабінет» з 01 червня 2020 року у Касаційному адміністративному суді у складі Верховного Суду (як пілотному суді) запроваджено дослідну експлуатацію підсистеми «Електронний суд», під час якої Касаційному адміністративному суду у складі Верховного Суду та учасникам процесу слід

дотримуватись вимог Положення у відповідній редакції, у частині функціонування цих підсистем. З дня видання цього наказу визнано таким, що втратив чинність, зокрема, наказ Державної судової адміністрації України від 26 квітня 2019 року № 429 «Про внесення змін до наказу ДСА України від 22 грудня 2018 року № 628».

Отже, надсилання процесуальних документів до Верховного Суду в електронному вигляді передбачає використання сервісу «Електронний суд», розміщеного за посиланням: <https://cabinet.court.gov.ua/login>, з попереднього реєстрацією офіційної електронної адреси (електронного кабінету) та з обов'язковим використанням власного електронного підпису. Таким чином, альтернативою звернення учасників справи до суду з позовними заявами, скаргами та іншими визначеними законом процесуальними документами, оформленими в паперовій формі та підписаними безпосередньо учасником справи або його представником, є звернення з процесуальними документами в електронній формі з обов'язковим їх скріпленням власним електронним підписом учасника справи через підсистему «Електронний кабінет».

Аналогічний висновок викладений у постановках Великої Палати Верховного Суду від 10 лютого 2021 року у справі № 9901/335/20 (провадження № 11-361зai20), від 03 червня 2021 року у справі № 9901/82/21 (провадження № 11-143зai21) та від 01 липня 2021 року у справі № 9901/76/21 (провадження № 11-137зai21).

Суд першої інстанції установив, що формування ОСОБА_1 позовної заяви у підсистемі «Електронний суд» не здійснено, а докази перевірки електронного цифрового підпису, накладеного на цей позов, із використанням підсистеми «Електронний суд» відсутні. З огляду на викладене обґрунтованим є висновок суду першої інстанції про те, що спосіб звернення ОСОБА_1 до Верховного Суду з позовною заявою не передбачений чинним процесуальним законодавством. Відповідно до пункту 3 частини четвертої статті 169 КАС України позовна заява повертається позивачеві, якщо позов подано особою, яка не має адміністративної процесуальної дієздатності, не підписано або підписано особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не вказано. Ураховуючи наведене, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про обґрунтованість рішення суду першої інстанції про те, що позовна заява ОСОБА_1 не може бути прийнята до розгляду судом і підлягає поверненню особі, яка її подала. Не є слушними посилання скаржника в апеляційній скарзі на порушення його права на доступ до суду, оскільки ОСОБА_1 не позбавлений можливості звернутися повторно до суду з відповідними вимогами в передбачений КАС України спосіб звернення»;

(6) у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 07 жовтня 2021 року по справі № 904/4137/20(210/1218/20) зазначено, що: «альтернативою звернення учасників справи до суду із позовними заявами, скаргами та іншими визначеними законом процесуальними документами, оформленими в паперовій формі та підписаними безпосередньо учасником справи або його представником, є звернення з процесуальними документами в електронній формі з обов'язковим їх скріпленням власним електронним цифровим підписом учасника справи та подання такого документу через "Електронний кабінет". Аналогічна правова позиція викладена у постановках Верховного Суду від 06.08.2019 у справі № 2340/4648/18, від 22.08.2019 у справі № 520/20958/18, від 10.09.2019 у справі № 640/1374/19, від 21.12.2019 у справі № 910/12245/19, від 17.06.2020 у справі № 910/8423/19, від 20.07.2020 у справі № 910/1386/20. Відповідно до статті 9 Закону України "Про судовий збір" судовий збір сплачується за місцем розгляду справи та зараховується до спеціального фонду Державного бюджету України. Суд перед відкриттям (порушенням) провадження у справі, прийняттям до розгляду заяв (скарг) перевіряє зарахування судового збору до спеціального фонду Державного бюджету України. Обов'язок перевірки факту зарахування судового збору покладається на суд, і неподання стороною зазначених судом виписок не може бути підставою для повернення апеляційної скарги як такої, що не відповідає встановленим вимогам. Подібний за змістом правовий висновок викладено в постановках Верховного Суду від 23.01.2018 у справі № 760/4105/14-ц, від 28.02.2018 у справі № 800/473/17 та від 19.03.2019 № 910/3788/18. Також Суд звертається до практики Європейського суду з прав людини, яка, згідно зі статтею 17 Закону України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини", застосовується українськими судами як джерело права. Важливим елементом верховенства права є гарантія справедливого судочинства. Так, у рішенні у справі «Беллет проти Франції» («Bellet v. France»), заява № 13343/87 від 04.12.1995 Європейський суд з прав людини зазначив, що "стаття 6 Конвенції містить гарантії справедливого судочинства, одним з аспектів якого є доступ до суду. Рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення права особи на суд з огляду на принцип верховенства права у демократичному суспільстві. Для того, щоб доступ був ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити дії, які становлять втручання в її права". Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях також неодноразово наголошував, що застосовуючи процесуальні норми, національні суди повинні уникати як надмірного формалізму, який може вплинути на справедливість провадження, так і надмірної гнучкості, яка призведе до анулювання вимог процесуального законодавства (рішення у справі «Волчлі проти Франції» (Walchli v. France), заява № 35787/03, п. 29, від 26.07.2007). Суворе трактування національним законодавством процесуального правила (надмірний формалізм) можуть позбавити заявників права звертатись до суду (рішення Європейського суду з прав людини у справі «Перес де Рада Каваніллес проти Іспанії» від 28.10.1998). Отже, як засвідчує позиція Європейського суду з прав людини, основою складовою права на суд є право доступу в тому розумінні, що особі має бути забезпечено можливість звернутися до суду для вирішення певного питання, і держава, у свою чергу, не повинна чинити правових чи практичних перешкод для здійснення цього права. Застосовуючи процесуальні норми, національні суди повинні уникати як надмірного формалізму, який може вплинути на справедливість провадження, так і надмірної гнучкості, яка призведе до анулювання вимог процесуального законодавства».

Європейський суд з прав людини зауважив, що одним із фундаментальних аспектів верховенства права є принцип правової визначеності, який, між іншим, вимагає щоб при остаточному вирішенні справи судами їх рішення не викликали сумнівів (BRUMARESCU v. ROMANIA, № 28342/95, § 61, ЄСПЛ, від 28 жовтня 1999 року).

Якщо конфліктна практика розвивається в межах одного з найвищих судових органів країни, цей суд сам стає джерелом правової невизначеності, тим самим підриває принцип правової визначеності та послаблює довіру громадськості до судової системи (LUPENI GREEK CATHOLIC PARISH AND OTHERS v. ROMANIA, № 76943/11, § 123, ЄСПЛ, від 29 листопада 2016 року).

Судові рішення повинні бути розумно передбачуваними (S.W. v. THE UNITED KINGDOM, № 20166/92, § 36, ЄСПЛ, від 22 листопада 1995 року).

Тому колегія суддів вважає за необхідне відступити від висновків щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладених у постановках Верховного Суду: у складі колегії суддів колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 12 серпня 2021 року по справі № 200/6370/20-а (адміністративне провадження № К/9901/33163/20), у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 21 грудня 2019 року по справі № 910/12245/19, від 17 червня 2020 року по справі № 910/8423/19, від 07 жовтня 2021 року по справі № 904/4137/20(210/1218/20) та вказати, що:

«гарантування кожному права на судовий захист та заборона обмеження в такому праві, в тому числі в умовах інтенсивної діджиталізації суспільства, пандемії коронавірусу COVID-19, повномасштабної збройної агресії проти України російської федерації та введення воєнного стану на всій території України, хоча б з точки зору найвищої соціальної цінності життя та здоров'я людини, спонукають до сприяння в забезпеченні плюралізму способів звернення до суду, а не їх обмеження судами;

слід розмежовувати спосіб звернення до суду із вимогами до оформлення процесуального документа. Якщо електронний документ підписаний накладенням електронного підпису, який забезпечує ідентифікацію особи, втім електронний підпис накладений без використання підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, а процесуальний документ направлений на офіційну електронну адресу суду, то відсутні правові підстави стверджувати, що такий електронний документ не підписаний. Протилежний підхід нівелює приписи про юридичну силу електронного документа та суперечить частині першій статті 8 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг»;

вимога про звернення до суду через підсистеми Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи не є вимогою належного оформлення апеляційної скарги чи будь-якого іншого процесуального документа. По своїй суті це лише один із способів звернення до суду, який з урахуванням системного тлумачення абзацу 2 частини восьмої статті 14 ЦПК України, частин п'ятої та шостої статті 43 ЦПК України є обов'язковим виключно для осіб, які зареєстрували офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі;

звернення особи до суду через офіційну електронну адресу суду з процесуальним електронним документом, який підписаним електронним цифровим підписом, є належним та правомірним способом безпосереднього звернення до суду, який нічим не відрізняється від безпосереднього звернення до суду через канцелярію або традиційними засобами поштового зв'язку і має кваліфікуватися саме як безпосереднє звернення до суду;

наявність в судів офіційних електронних адрес, з урахуванням принципу пропорційності, свідчить, що направлення підписаного електронного процесуального документа на офіційну, загальновідому, електронну адресу суду є безпосереднім зверненням до суду з письмовим документом та зумовлює обов'язкове прийняття судами електронних процесуальних документів, які направлені на офіційну електронну адресу суду та відповідають вимогам частини восьмої статті 43 ЦПК України, оскільки держава не вправі обмежувати права особи без певної мети для захисту якогось суспільного інтересу».

Керуючись статтями 260, 403, 404 ЦПК України, Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду,

УХВАЛИВ:

Передати справу № 204/2321/22 на розгляд Великої Палати Верховного Суду.

Ухвала набирає законної сили з моменту її підписання та оскарженню не підлягає.

Головуючий

В. І. Крат

Судді:

Н. О. Антоненко

І. О. Дундар

Є. В. Краснощоків

М. М. Русинчук